

Борисов В. В.
Слов'янський державний педагогічний університет,
Завгородній С. О.
Слов'янський коледж Національного авіаційного університету

ПРОЦЕС ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В НІМЕЧЧИНІ

Авторами зроблено аналіз підготовки викладачів для системи освіти дорослих в Німеччині. З'ясовано, що підготовки викладачів для системи освіти дорослих здійснюється в формі організованого навчального процесу і повинна бути тісно пов'язана з первинно отриманою професійною підготовкою викладача. Загальна педагогічна освіта забезпечує основну (базову) професію. Педагогічна освіта дорослих, в свою чергу, будується на основі базової професії і забезпечує спеціалізацію в ній. Підвищення кваліфікації педагога повинно актуалізувати знання в базовій професії і підняти їх на новий щабель.

Ключові слова: педагогічна освіта, освіта дорослих, професіоналізація.

Політичні, економічні і соціальні зміни в нашому суспільстві вимагають від людей високого рівня освіти. Освіта сьогодні повинна задовольняти потреби членів спільноти в широких знаннях, уміннях і навичках, що відповідають сучасним досягненням науки і техніки, а також розвивати у людей прагнення до постійної самоосвіти.

В умовах ринкових відносин особливо гострою є проблема професійної і непрофесійної мобільності людини. Освіта взагалі і безперервна зокрема повинна враховувати ринкові вимоги, але не підкорюватися ринку. Для досягнення ринкових цілей вистачить професійного навчання, але освіта повинна перш за все орієнтуватися на процес формування особистості. За цих умов важливістю набувають знання і розуміння процесів розвитку сучасних систем освіти в інших країнах.

В освіті не можливо щось зробити без врахування особливостей того, хто вчить і того, хто навчається, особливостей вимог замовників. Багато держав усвідомили необхідність удосконалення систем освіти і сьогодні мають великий досвід реформ. Цікавим для нас є досвід Німеччини щодо підготовки викладачів для системи освіти дорослих.

Процес підвищення професійної майстерності робітників різних галузей виробництва пов'язаний з відповідною підготовкою викладачів для сфери освіти дорослих. Вони повинні взяти на себе роль не тільки учителя і керівника навчальним процесом, але також радника і партнера [1; 2; 3].

В Уставі про професійну придатність (Ausbilder – Eignungsverordnung) (П.28) розглядаються питання, що безпосередньо стосуються викладачів, які працюють в сфері професійної освіти дорослих. Основні положення цього Уставу записані в параграфі 21 Закону про професійну освіту (П. 3) [4, 44].

Згідно Уставу, від викладачів сфери освіти дорослих – крім професійної придатності – вимагаються професійні педагогічні знання з наступних спеціальних сфер знань:

- 1) основні питання професійної освіти такі як:
 - завдання і цілі професійної освіти;
 - зв'язок професійної освіти з ринком праці;
- 2) планування і реалізація навчального процесу:
 - зміст освіти і рамочні плани;
 - дидактична підготовка змісту освіти у відповідності з навчальними цілями і етапами;
 - співпраця з професійними школами, центрами профорієнтації і консультантами з питань освіти;

– досвід навчання і навчальні процеси, такі як форми навчання, засоби навчання і управління навчальним процесом, питання контролю;

3) молодь в сфері освіти:

- необхідність і значення набуття освіти в молодому віці;
- поведінка і процеси розвитку молодих людей;
- вплив оточуючого середовища на розвиток молоді;
- питання охорони здоров'я молоді;

4) правові питання:

- Основний Закон, Закони земель, Закон про професійну освіту;
- Закон про право на працю, Соціальне право, Закони про молодь;
- правові відносини в сфері освіти.

В межах Уставу про професійну придатність викладачів для сфери освіти дорослих враховується також наступне:

- наявність звання майстра в ремісничій, сільськогосподарській сфері або в сферах ведення хатнього господарства,
- проходження іспиту з питань підвищення кваліфікації відповідно до Закону про професійну освіту.

Устав про професійну придатність містить також положення про продовження трудової діяльності викладачів після того, як була перерва у викладацькій роботі і при переході в сферу промисловості. Крім того, схожі положення про визнання професійної придатності викладачів є і для інших галузей (сільське господарство, хатнє господарство, тощо) [4, с. 45].

Як передбачають науковці й фахівці сфери освіти в Німеччині, підготовка викладачів для системи освіти дорослих повинна здійснюватися в формі організованого навчального процесу і повинна бути тісно пов'язана з первинно отриманою професійною підготовкою викладача. Загальна педагогічна освіта забезпечує основну (базову) професію. Педагогічна освіта дорослих, в свою чергу, будується на основі базової професії і забезпечує спеціалізацію в ній. Підвищення кваліфікації педагога повинно актуалізувати знання в базовій професії і піднімати їх на новий щабель. Необхідно враховувати умови труда і основні зміни в професійній освіті.

У минулому діяла добре організована і ефективно працююча, заснована на досягненнях дидактики, система підготовки викладачів. Викладачі вели чітко окреслені предметні сфери з визначеними і структурованими завданнями, змістом і інструментами контролю. Існувало розмежування між теорією і практикою, між плануванням, з одного боку, і проведенням навчання з іншого [5; 6; 7; 8].

В наш час є необхідність інтегрованого навчання. Час навчання в навчальних закладах скорочується на користь навчання на робочих місцях. Вихідними пунктами цієї перебудови є, з одного боку, фінансові міркування, але в значній мірі на це впливає висновок про те, що робочий процес з використанням складних технологій можна вивчити тільки в реальних ситуаціях. З огляду на це, навчання на робочих місцях повинно виконувати подвійну функцію: по-перше, засвоюється новий виробничий досвід, по-друге, на виробництві є організатори навчального процесу, які допомагають розв'язувати складні навчальні ситуації. До основних методів навчання на робочих місцях відноситься організація життєвих ситуацій і їх перевід в реальні навчальні ситуації. Навчальні кроки, такі як “упізнавання”, “усвідомлення”, “апробація” і “подальше використання” характеризують образ дії при передачі нових знань.

Особливої уваги заслуговує питання професійного функціонування у контексті процесів саморегуляції й організації. Ми погоджуємось із думкою І. Вільш про те, що тільки поєднання особистої участі з інтелектуальним роз'ясненням сутності навчальних

ситуацій відкриває можливість зміни освітнього процесу [9, 297-310]. Цього розуміння не можна досягнути лише за допомогою праці розуму, необхідні вправи. Тому викладачі ступеню освіти дорослих повинні вміти раціонально організувати навчання з використанням тренінгових форм і практики на робочому місці. Якщо це вдається, то процес підвищення кваліфікації відбувся. Для цієї мети використовуються наступні методичні інструменти: використання творчих вправ, ділових і ситуаційних ігор, що відбивають ситуативні навчальні процеси. Разом із цим звертається увага на опанування методами аналізу і оцінювання [10, с. 101].

Розгляд освіти дорослих як четвертого щабля освітньої системи (після початкової, середньої і вищої освіти), підкреслення суспільної відповідальності за цю сферу, а також зростаюче суспільне значення безперервної освіти і постійного підвищення кваліфікації призвели до диференціації кваліфікаційних вимог до персоналу в сфері безперервної освіти. Якщо раніше співробітники сфери освіти дорослих працювали з власної ініціативи, то зараз від них вимагається професіоналізм, теоретичне обґрунтування і контроль успіху. Професіоналізація штатних працівників сфери освіти дорослих до останнього часу забезпечувалася на адміністративному рівні, в той час як основну навчальну роботу здійснювали викладачі, які працювали за сумісництвом. Так, наприклад, у 1980 році кількість штатних працівників в народних університетах складала 2000 осіб, а кількість викладачів за сумісництвом – понад 100 000 осіб. В цілому, в сфері освіти дорослих Німеччини в 1980 році нараховувалося 45 000 штатних працівників, в той час як викладачів за сумісництвом – понад 140 000 осіб [10; 11].

Якщо викладацькою діяльністю штатні педагогічні співробітники займалися менше (мовні гуртки, недільні семінари, дискусії), то в основному вони виконували керівні функції. Наприклад, в народних університетах Нижньої Саксонії 18% роботи штатних співробітників було спрямовано на розробку навчальних програм і 34% – на організацію і управління [12; 13]. В сучасних умовах штатний персонал в сфері безперервної освіти готують не тільки до адміністративної, але і для викладацької діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

<i>Педагогічний персонал освіти дорослих</i>		<i>Функції діяльності</i>
штатний	сумісники	
Керівний персонал		Адміністрування, координація
Штатні педагогічні працівники		Планування, організація освіти дорослих
Викладачі освіти дорослих	Керівники курсів	Викладацька діяльність

Професіоналізація ←

Індикатором ступеню професійності в будь-якій професії є наявність можливості отримати сплановану наукову професійну освіту. На початку 70-х років в Німеччині з'явилися можливості підготовки викладачів для сфери освіти дорослих. Перш за все були створені навчальні курси для працівників цієї сфери

В “Рекомендаціях по курсам в сфері освіти дорослих для викладачів” підкреслюється, що “процес професіоналізації педагогів в сфері безперервної освіти вимагає ґрунтовної наукової підготовки і подальшої педагогічної освіти” [12; 13]. Підготовка педагогічних працівників для сфери освіти дорослих здійснюється на навчальних курсах в вищих навчальних закладах і містить:

– дипломоване навчання з ухилом на проблеми освіти дорослих (основна освіта, 8 семестрів);

– додаткова освіта після закінчення будь-якого вищого навчального закладу (2 семестри навчання за програмою повного дня або 4 семестри навчання за програмою

неповного дня);

- підготовку учителів для системи освіти дорослих (6 семестрів);
- безперервна освіта (2 або 4 семестри) для ведення практичних робіт в сфері освіти дорослих.

Важливою складовою процесу професіоналізації працівників освіти дорослих також є заочне навчання для працівників релігійного напрямку, яке ґрунтується на проектах католицького інституту наукової педагогіки.

Ці варіанти загальної і освіти дорослих для педагогічних працівників сфери безперервної освіти не завжди реалізуються в очікуваному обсязі. Випускники більше ніж 30 вищих навчальних закладів, які порівняно у стислий термін були інституалізовані у відповідності з потребою професіоналізації педагогічних кадрів для сфери освіти дорослих, зіткнулися з проблемами входження у професію. У кваліфікації дипломованих педагогів відчувається брак знань додаткового предмету, необхідного для практичного навчання, тому зросло значення додаткової освіти, програму якої успішно реалізує Бременський університет і заочний університет в Хагені. Тут педагог на основі первинної освіти набуває спеціальні знання для роботи в сфері безперервної освіти. Тобто, він набуває подвійну кваліфікацію, необхідну для загального і практичного навчання дорослих. Відзначимо предметно-інтегроване дипломоване навчання в Бремені, а також підготовку учителів для системи освіти дорослих в педагогічних вищих навчальних закладах Фрайбурга і Есслінга (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Структура загальної і безперервної освіти для працівників сфери освіти дорослих

	<i>Вид навчання</i>	<i>Терміни навчання</i>	<i>Цільова група</i>	<i>Документ</i>
Загальна освіта	Дипломоване навчання з нахилом до освіти дорослих	8 семестрів навчання за програмою повного дня у 30 вищих навчальних закладах Німеччини	Студенти, які склали перший педагогічний іспит	диплом
	Додаткова освіта з орієнтацією на освіту дорослих	2 семестри навчання за програмою повного дня або 4 семестри навчання за програмою неповного дня в Бременському університеті або заочне навчання в заочному університеті в Хагені	Випускники або працівники сфери освіти дорослих, які бажають отримати кваліфікацію викладачів	Сертифікат вищого навчального закладу
	Підготовка учителів для шабля освіти дорослих	6 семестрів навчання в педагогічному університеті Фрайбурга і Есслінга, а також інтегроване навчання в Бремені	Студенти і випускники учительських курсів	диплом

	<i>Вид навчання</i>	<i>Терміни навчання</i>	<i>Цільова група</i>	<i>Документ</i>
Безперервна освіта	Освіта дорослих	2 і 4 семестри для задіяних у сфері освіти дорослих в університетах Ганновера, Бремена, Бохума, Ольденбурга, Гамбурга	Співробітники сфери освіти дорослих	Сертифікат вищого навчального закладу

Навчальні курси для працюючих в сфері освіти дорослих до останнього часу успішно діяли тільки в північній частині Німеччини. В Рейнальд-Пфальце така освіта стикається з проблемами. Викладачам даються лише початкові знання з сфери освіти дорослих, не вистачає практичної підготовки. Виникають труднощі при працевлаштуванні у зв'язку з непропорційно збільшеною кількістю випускників. До цього додамо те, що в результаті скорочення робочих місць в системі шкільної освіти учителя складають конкуренцію дипломованим педагогам сфери освіти дорослих. Залишається не вирішеним питання про присвоєння кваліфікації по завершенню курсів освіти дорослих. Первинне уявлення про присвоєння освіти дорослих статусу завершеної університетської освіти в сучасній освітньо-політичній і фінансовій ситуації ще не реалізовано. Значної уваги потребують питання змісту навчальних програм. Нові технології в сучасному виробництві часто не можна унаочнити, то вони пояснюються вербально, а не за допомогою технічних засобів навчання.

На наш погляд, цілком слушним є те, що майбутня діяльність викладачів повинна ґрунтуватися не тільки на предметно-практичному і предметно-теоретичному рівні, але і на професійно-педагогічних, дидактичних положеннях. Крім того, викладач щабля освіти дорослих повинен знати не тільки оптимальну форму виконання будь-якого завдання, але і можливі варіанти.

Він повинен не просто передавати власний досвід і знання, але і пропонувати інформацію до роздумів, що спонукають учнів до самостійного розв'язання проблем. Педагог цього напрямку повинен добре розумітися в психології особистості, бути терплячим, тактовним. Уміти долати труднощі і конфлікти, що виникають у навчальному процесі. Викладання не може бути без процесів імпровізації. Компетентність і відповідальність повинні досягатися за допомогою певного підходу, який містить:

- реагування на вимоги і очікування учнів;
- здатність оцінювати потенціал учнів до просування вперед і таким чином аналізувати їх досягнення і помилки;
- володіння набором технічних прийомів, щоб вдосконалювати методику викладання;
- уміння вести групову роботу.

Все це враховується при розробці змісту освіти. Програми багатьох закладів освіти дорослих також не можуть бути подані у формі простих приписів, а потребують аналітичних і цільових обґрунтувань конкретних заходів. З цією метою були організовані науково-освітні курси для штатного персоналу щабля освіти дорослих, завдання якого сформульовані в рішенні міністрів культури (секретаріат КМК, 1982):

- розробка педагогічної концепції змісту освіти дорослих;
- розробка робочих планів;
- створення методичних матеріалів і методичного забезпечення для використання технічних засобів навчання;
- консультації і подальша освіта для працівників за сумісництвом.

Висновки. Зазначимо, що процес професіоналізації педагогів в сфері освіти

дорослих ще не завершено. Іде пошук нових підходів до навчання, удосконалюється зміст освіти. Важливим в підготовці викладачів для сфери освіти дорослих є формування у майбутніх педагогів постійного прагнення до професійного вдосконалення: розширенню і оновленню інформації; вдосконалення практичних, комунікативних умінь та навичок; розвитку професійної самосвідомості; опануванню новими соціальними ролями (педагог-дослідник, педагог-консультант тощо). Подальшого розгляду потребує питання професійної діяльності із погляду сталих рис особистості.

Використана література:

1. Непрерывное образование – веление времени: проблемы и решения // Философские науки. – 1989. – № 4. – С. 116-118.
2. Arnold, R.; Kramer – Sturzel, F.: Erfolgskontrolle: Wer Bescheid weiss, kann auf sie verzichten. In: Wirtschaft und Weiterbildung. – 1993. – S. 28.
3. Arnold, R.: (Hrsg) Taschenbuch der betrieblichen Bildungsarbeit. Scheider Verlag. Hohengehren GmbH., Baltmannsweiler. – 1991. – 274 s.
4. Rechtliche, Institutionelle und Finanzielle Grundlagen beruflicher und betrieblicher Bildungsarbeit. Lehrbrief zum Baustein 2. Arbeitsgemeinschaft BWF. – Bochum. – 1991. – 97 s.
5. Arnold, R.: Betriebliche Weiterbildner – eine Zielgruppe wissenschaftlicher Weiterbildung? Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis. – 1989. – S. 22-26.
6. Arnold, R.: Diplompadagogen fur die Praxis. Heidelberg. –1988. – S. 19-22.
7. Schaffner, L.: Das betriebliche Bildungswesen als Berufsperspektive von Diplompadagogen der Fachrichtung Erwachsenenbildung. – Bremen. – 1988. – S. 72-79.
8. Perspectives: From Adult literacy to Continuing Education. USA. Wm.C. Brown Publishers. – 1992. – 280 s.
9. Wilsz J. Teoria pracy. Implikacje dla pedagogiki pracy. – Kraków, 2009. – 524 s.
7. Arnold, R.: Erwachsenenbildung. Schneider Verlag .Hohengehren GmbH. Baltmannsweiler. – 1991. – 216 s
8. Gerhard, R.: Institutionen der Weiterbildung. In: Wörterbuch der Weiterbildung. In: Dahm, g.u.a. (Hrsg.). Munchen. –1980. – S. 187-192.
9. Arnold, R.: Erwachsenenbildung. Schneider Verlag .Hohengehren GmbH. Baltmannsweiler. – 1991. – 216 s.
10. Grundlagen, Perspektiven, Bildung, Wissenschaft. Berufsbildungsbericht. Bundesministerium fur Bildung und Wissenschaft. – 1994. – 170 s.

Борисов В. В., Завгородний С. А. Процесс профессионализации работников системы образования взрослых в Германии.

Авторами осуществлен анализ подготовки преподавателей для системы образования взрослых в Германии. Уточнено, что подготовка преподавателей для системы образования взрослых осуществляется в форме организованного учебного процесса и должна быть тесно связана с первично полученной профессиональной подготовкой преподавателя. Общее педагогическое образование обеспечивает основную (базовую) профессию. Педагогическое образование взрослых, в свою очередь, строится на основе базовой профессии и обеспечивает специализацию в ней.

Ключевые слова: педагогическое образование, образование взрослых, профессионализация.

Borisov V. V., Zavgorodniy S. A. The process of professionalization of adult educators in Germany.

The authors have carried out an analysis of teacher training for the adult education system in Germany. Clarified that the training of teachers for adult education system is in the form of organized educational process and should be closely linked to the Bat primary vocational training instructor. General teacher education provides the basic (core) profession. Teacher education of adults, in turn, is based on the basic profession and provides a specialization in it.

Keywords: teacher education, adult education, professionalization.